

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه شاهرود

مدیریت تحصیلات تکمیلی

دانشکده کشاورزی

گروه اقتصاد کشاورزی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد در رشته اقتصاد کشاورزی

ارزیابی کارایی تعاونی‌های کشاورزی خراسان رضوی

استاد راهنما:

دکتر احمدعلی کیخا

استاد مشاور:

دکتر محمود صبوحی

مهندس علیرضا کیخا

تهیه و تدوین:

محمد نوروزیان

آبان ۱۳۹۲

تقدیم به کوه صبر و استقامت

پدرز محکمش و مهربانم

که در تمامی لحظات زندگی و تحصیل رابنا و مشوق من بوده و تمامی موفقیت هایی که تا به اکنون کسب کرده ام مدیون زحمات بی ثباته ایشان است

تقدیم به هستی و نیتی وجودم

مادر بهتراز کلم

او که فروغ نگاهش، گرمی کلامش و روشنی رویش سرمایه جاودانه زندگانیم هست، او که در تمامی سال های تحصیل به کام و بهدل من بود

و تقدیم به

برادران، خواهر عزیزم و همسر عزیزم به خاطر فداکاری ها، صبر و شکیبایی بی دینشان

آنان که آموختن نگرستن سگویی دارد به بلندای نمان

در برابر وجود کرامتشان زانوی ادب بر زمین می زخم و بادی ملو از عشق و محبت و خضوع بردستان بوسه می زخم.

به امید روزی که قطره ای از دریای محبتشان را پانچ دهم

به امید آن روز.....

پاس بی نهایت خدای را که دریای بی تنهای، بخشش است و بال فضل، بر کائنات گشوده و سایه لطف بر بندگان گسترده و بانست خود،
مرا بر زینت ایمان آراسته و در خیمه لطف مثل داده است.

تمام مباحث من در طول تحصیل، ز دست یازیدن به درجای از دانش، بلکه فرا سوی آن تلمذ نزد استادانی بوده است
که خود دریایی از معرفت بودند و سم من بر توی از تشعشع معرفت ایشان بر اندیشه بوده است.

در این رکود، بر رسم ادب خود را ملزم می دانم که با تواضع تام و از صمیم قلب شکر و سپاس خالصانه خود را از استاد راهنمای گرانقدرم جناب آقای دکتر احمد علی گنجا عرضه دارم، همچنین از استاد
مشاور عزیز و مهربانم جناب آقای دکتر محمود صبحی که در طول این مسیر، زحمات بی شائبه ای متحمل گشته و با بردباری مرا راهنمایی فرمودند. بی شک انجام مراحل مختلف این پایان نامه بدون حمایت و
پشتیبانی ایشان امکان پذیر نبود. مدیون لطف و بزرگواری ایشان، بسم و از افتخار ساگردی در محضر ایشان به خود می بالم. همچنین از مشاور عزیز دیگرم جناب آقای مهندس علیرضا کیخا که در طول این
مسیر، زحمات بی شائبه ای متحمل گشته شکر و قدردانی دارم.

همچنین بر رسم ادب از اساتید عزیزم، دکتر محمدی، دکتر احمد پور، دکتر سالار پور، دکتر اشرفی، مهندس شرافتی و مهندس شعبان به خاطر لطف، راهنمایی و بهکاری های ارزنده شان کمال شکر و قدردانی را
دارم.

و در آخر از دوستان عزیزم آقایان مهندس: محمود وحیدی، رضا استنجاری، قاسم بیگی، ابوذر پیریکاری، مهدی حیدری، حمیدرضا پاک نژاد، سید مهدی حسینی، مهدی تعمیدی، سعید طالبی، حسینی
نجفی، فرهاد محمدی، عبدالرضا برجی آبان، جمشیدی، سعید عظیمی و تمامی دوستان کمال شکر و قدردانی را دارم.

هم رفته های عزیزم خانم ها مهندس: احمدزاده، قربانی، کلاسی، کافکا، آنگون، حق نگهدار، تیموری، احمدوند آزادگان و طایبی کمال شکر و قدردانی را دارم.

در پایان زیباترین سپاس ها را به پدر و مادر عزیز و بزرگوایم و برادران و خواهران مهربان و عزیزم که دعای خیرشان، همواره حلال مشکلاتم بوده و در فراز و نشیب این مسیر، همواره یار و پشتیبانم بوده و کوتاهی ها و
تقصیراتم را با بردباری نادیده گرفته اند، تقدیم می دارم و از بهدلی، مهربانی و صبوری شان بی نهایت سپاسگزارم.

چکیده

اگر چه توسعه بخش تعاون علاوه بر قانون اساسی در قوانین برنامه پنج‌ساله و بودجه کشور مورد توجه ویژه قرار گرفته است، ولی به نظر می‌رسد که برآیند اقدامات انجام شده و سیاست‌های متخذه تاکنون منجر به حصول اهداف معین، نشده است. در این مطالعه روش تحلیل پوششی داده‌ها تصادفی به منظور برآورد کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان‌های کاشمر، خلیل آباد و بردسکن انتخاب شد و به منظور بررسی عوامل موثر بر کارایی تعاونی‌ها از مدل رگرسیونی استفاده شد. در نهایت با استفاده از معیار آنتروپی برای اولویت‌بندی مشکلات تعاونی‌های کشاورزی به منظور انتخاب بهترین مدل برای تولید و بازاریابی بهتر، مورد استفاده قرار گرفت. براساس نتایج بدست آمده کارایی تصادفی تعاونی‌های کشاورزی مناطق مورد مطالعه در سطح پایین (۷۹ درصد) می‌باشد و سطح تحصیلات مدیر عامل، برگزاری کلاس‌های آموزشی و بازدید از مراکز علمی و میزان سرمایه‌گذاری بر کارایی تعاونی‌ها تاثیر معنی‌دار بر کارایی و عامل مسافت تعاونی تا مرکز شهر اثر معکوس بر کارایی تعاونی‌های کشاورزی مورد مطالعه داشته است. همچنین نتایج نشان داد که سیاست‌های نامناسب در قیمت‌گذاری و نوسانات قیمتی محصولات، نبود برنامه‌ریزی جامع بلندمدت از سوی مدیران و برقراری امنیت اقتصادی جهت سرمایه‌گذاری به ترتیب به عنوان اولویت‌های اول، دوم و سوم در ناکارآمدی نظام بازاریابی از موانع‌های با درجه اهمیت بالای برخوردار بودند. به طور کلی، نتایج حاصل از این تحقیق، سیاست‌گذاران و سهامداران تعاونی‌ها را قادر می‌سازد تا بهترین مسیر را جهت برنامه‌ریزی انتخاب کرده و در نهایت سبب توسعه عملکرد تعاونی‌های کشاورزی و بهبود اقتصاد منطقه شود.

کلید واژه: تعاونی کشاورزی، خراسان رضوی، کارایی تصادفی، معیار آنتروپی

فصل اول - مقدمه

۱-۱- مقدمه ۲

۱-۲- تعریف مسأله ۳

۱-۳- اهمیت موضوع ۵

۱-۴- اهداف ۶

۱-۴-۱- اهداف فرعی ۶

۱-۵- فرضیات ۶

۱-۶- ساختار پایان نامه ۶

فصل دوم - بررسی منابع

۲-۱- مقدمه ۹

۲-۲- تاریخچه تعاون در جهان ۹

۲-۲-۱- تاریخچه تعاون در ایران و خراسان ۱۰

۲-۳- ویژگی‌های تعاونی‌ها ۱۴

۲-۴- مطالعات خارجی ۱۴

۲-۵- مطالعات داخلی ۱۹

فصل سوم - مواد و روش‌ها

۳-۱- مقدمه ۲۴

۳-۲- نقشه منطقه مورد مطالعه ۲۴

۳-۳- خصوصیات منطقه مورد مطالعه ۲۵

۳-۴- جامعه آماری و تعریف متغیرهای مورد مطالعه ۲۷

۳-۵- روش تحلیل پوششی داده‌ها (DEA) ۲۹

۳-۵-۱- پیشینه تاریخی تحلیل پوششی داده‌ها ۳۰

۳-۵-۲- مدل اندازه‌گیری ویژه ۳۱

۳-۵-۳- کارایی احتمالی ۳۴

۳-۵-۴- مدل DEA تصادفی برای تعیین کارایی ۳۶

۳-۶- بررسی عوامل موثر بر کارایی تعاونی‌ها ۳۷

۳-۶-۱- روش بوت‌استرپ ۳۷

۳-۷- کاربرد معیار آنتروپی ۳۸

فصل چهارم - نتایج و بحث

۴-۱- مقدمه ۴۵

۴-۲- تحلیل یک متغیره ۴۶

۴-۲-۱- سن ۴۶

۴-۲-۲- تحصیلات ۴۷

۴۸	نظام بهره‌برداری	۴-۲-۳
۴۸	میزان سابقه	۴-۲-۴
۴۹	وضعیت فعالیت در تعاونی‌های کشاورزی	۴-۲-۵
۴۹	تحلیل کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی	۴-۳
۵۰	برآورد ضریب همبستگی	۴-۳-۱
۵۳	برآورد کارایی تصادفی با محدودیت شانس (α):	۴-۳-۲
۵۴	وضعیت کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان کاشمر	۴-۳-۳
۵۵	وضعیت کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان بردسکن	۴-۳-۴
۵۸	وضعیت کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خلیل آباد	۴-۳-۵
۵۹	عوامل موثر بر کارایی تعاونی‌های کشاورزی	۴-۴
۶۱	مشکلات پیش‌روی تعاونی‌های کشاورزی در فرایند نظام بازاریابی	۴-۵
فصل پنجم - نتیجه‌گیری و پیشنهادات		
۶۶	مقدمه	۵-۱
۶۶	نتیجه‌گیری	۵-۲
۶۹	پیشنهادات	۵-۳
۷۲	منابع	

فهرست جداول

جدول ۱-۲ وضعیت کلان تعاونی‌های در کشور بر حسب دوره زمانی ۱۳۰۱-۱۳۹۰.....	۱۳
جدول ۱-۳ وضعیت تعاونی‌های کشاورزی در استان خراسان رضوی در سال ۱۳۹۱.....	۲۶
جدول ۲-۳ شرکت‌های تعاونی کشاورزی کشور تحت پوشش وزارت تعاون سال ۱۳۹۱.....	۲۷
جدول ۳-۳ توصیف آماری متغیرهای مورد استفاده.....	۲۸
جدول ۴-۳ تفاوت‌های بین مدل تحلیل پوششی داده‌ها و مدل تصادفی تحلیل پوششی داده‌ها.....	۳۰
جدول ۵-۳ نحوه توزیع نمونه برآورد شده در داخل طبقات.....	۴۳
جدول ۱-۴ توزیع فراوانی سن.....	۴۶
جدول ۲-۴ توزیع فراوانی تحصیلات مدیران و اعضای تعاونی‌ها.....	۴۷
جدول ۳-۴ توزیع فراوانی نظام بهره‌برداری تعاونی‌ها.....	۴۸
جدول ۴-۴ توزیع فراوانی میزان سابقه در کشاورزی.....	۴۸
جدول ۵-۴ توزیع فراوانی فعالیت در تعاونی‌های کشاورزی.....	۴۹
جدول ۶-۴ برآورد ضریب همبستگی نهاده‌های استفاده شده در کارایی تصادفی.....	۵۰
جدول ۷-۴ میزان کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی با استفاده از روش‌های مختلف تحلیل پوششی داده‌ها در سال ۹۱.....	۵۱
جدول ۸-۴ توزیع فراوانی کارایی فنی کل تعاونی‌ها.....	۵۲
جدول ۹-۴ میزان کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی با استفاده از مدل کارایی تصادفی با محدودیت شانس (α).....	۵۳
جدول ۱۰-۴ کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان کاشمر در سال ۱۳۹۱.....	۵۴
جدول ۱۱-۴ کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان بردسکن در سال ۱۳۹۱.....	۵۶
جدول ۱۲-۴ کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان خلیل آباد در سال ۱۳۹۱.....	۵۸
جدول ۱۳-۴ متغیرهای کمی تأثیرگذار بر کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان‌ها.....	۶۰
جدول ۱۴-۴ برآورد متغیرهای کیفی تأثیرگذار بر کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان‌ها.....	۶۰
جدول ۱۵-۴ درجه اهمیت عارضه‌های پیش‌روی نظام بازاریابی تعاونی‌های کشاورزی در استان خراسان رضوی.....	۶۲

فهرست شکل‌ها و نمودارها

- شکل ۳-۱ موقعیت جغرافیای شهرستان‌های کاشمر، بردسکن و خلیل‌آباد در استان خراسان رضوی..... ۲۴
- نمودار ۳-۱- منحنی تولید یکسان به روش DEA..... ۲۹
- شکل شماره ۳-۲: ماتریس تصمیم‌گیری چند شاخصه..... ۳۹
- نمودار ۴-۱ میانگین کارایی تصادفی تعاونی‌های کشاورزی شهرستان‌ها..... ۵۷

فصل اول

مقدمه

۱-۱- مقدمه

انسان از آغاز پیدایش زندگی اجتماعی با یاری جستن از مشارکت و تعاون، موفق به استمرار حیات و غلبه بر موانع رشد خود شده است. در زندگی تعاونی مقصد اصلی دستیابی به رفاه اجتماعی با بهره‌گیری از رفاه اقتصادی، توسط انسان‌های ذینفع و مشارکت‌کننده است. به دیگر سخن، در زندگی تعاونی، انسان محور همه امور است و بنای این زندگی وجود نوعی ارتباط متقابل و منطقی بین مردم و نیز مردم با محیط است که نمودهای آن در همکاری و مشارکت جلوه عینی می‌یابد. در قلمرو رخدادهای اقتصادی نیز، قالب و تشکیلات سازمانی این همکاری شرکت‌های تعاونی نام گرفته می‌شود (آذری و همکاران ۱۳۸۸). تعاونی‌ها نقش مهمی در توسعه روستایی دارند. به گونه‌ای که از آن‌ها به عنوان قسمتی از محیط پویا و فعال کشاورزی و پنجره‌هایی به سوی دنیای کشاورزی یاد شده است (Chieochan *et al.*, 2000). اساساً فعالیت‌های جمعی در قالب تشکلهایی که خدمات، بازاریابی، فرآوری و تهیه نهاده‌ها را انجام می‌دهند، نقش مهمی در اجرای راهکارهای تولیدی در کشورهای صنعتی داشته‌اند. مطالعات انجام گرفته در مورد تعاونی‌های کشاورزی حاکی است که، تعاونی‌ها نقش مهمی در تصمیم‌گیری‌های مهم بر عهده دارند (Iliskog *et al.*, 2005). در حقیقت تعاونی‌ها گروهی از افراد را در بر می‌گیرند که براساس اعتقادات مشترک یک کار گروهی را برای رسیدن به یک زندگی بهتر انجام می‌دهند (Krivokapic-Skoko, 2002). تعاونی‌های کشاورزی از اهمیت زیادی برای توسعه بهره‌وری کشاورزی برخوردار می‌باشند که می‌توانند به بهبود رفاه اقتصادی کشاورزان، منجر شوند (Zheng *et al.*, 2012). بخش تعاون با داشتن جنبه اختیاری و با تأکید بر گسترش دانش، تشویق به بحث و انتقاد، اعتمادسازی، برقراری مساوات، نظارت و سرانجام ایجاد حداکثر اطمینان شیوه‌ای است که

می‌تواند در روند توسعه به برقراری عدالت اجتماعی و کاهش میزان محرومیت به ویژه در طبقات فقیر جامعه منجر شود (کوهی، ۱۳۸۸). هدف از تاسیس تعاونی‌های تولید روستایی در ایران، حداکثر کردن بهره‌برداری بهینه از منابع آب و خاک کشور، از طریق یکپارچه‌سازی، تسطیح زمین‌های زراعی، آشنا ساختن اعضای شرکت تعاونی با اصول و شیوه‌های جدید زراعی، استفاده صحیح از ماشین‌آلات کشاورزی متناسب با شرایط محلی با رعایت نظام تعاون، بوده است؛ لذا هدف نهایی از تاسیس چنین شرکت‌هایی نیز، افزایش تولید و درآمد کشاورزان و رضایتمندی آن‌ها می‌باشد (کرمی و رضایی، ۱۳۸۴). در این فصل نخست ضرورت و اهمیت موضوع تحقیق مورد بررسی و در ادامه تعریف اهداف، فرضیات تحقیق و ساختار پایان نامه بیان شده است.

۲-۱- تعریف مسأله

تعاونی‌های کشاورزی به عنوان یکی از مهم‌ترین منابع تولید محصولات کشاورزی، از متولیان تأمین امنیت غذایی در کشور به شمار می‌آیند، به طوری که، آمار و اطلاعات موجود در این زمینه نشان می‌دهد که شرکت‌های تعاونی تولید کشاورزی امروزه بیش از ۳۰ درصد تولید محصولات اساسی کشور از جمله گندم، جو، کلزا، چغندر قند، پنبه، ذرت و سیب زمینی را تولید می‌کند (قدیری مقدم و نعمتی، ۱۳۹۰). در کشورهای توسعه یافته که نهضت تعاونی به رشد کامل رسیده، گرایش شرکت‌های تعاونی برای به رسمیت شناخته شدن در جامعه بیشتر می‌گردد (فیربرین، ۱۳۸۸). از این رو، با توجه به نقش مهم شرکت‌های تعاونی در فرایند توسعه کشورهای مختلف و همچنین تأکید قانون اساسی ایران و توجهی که در برنامه‌های توسعه اقتصادی-اجتماعی بر تعاون شده است (امینی و صفری شالی، ۱۳۸۱). هیچ شکی نیست که در دنیا امروز ایجاد تعاون یک راه موثر برای جذب مشارکت مردم در سطح کلان می‌باشد که در این راستا بخش کشاورزی آن قدر گسترده است که برای نیل به اهداف ملی و سطوح بالای توسعه بدون مشارکت فعال کشاورزان

عملاً دست نیافتنی است. فراهم شدن نیازمندی‌های کشاورزان توسط تعاونی‌ها منجر به ارتقاء سطح رفاه زندگی اعضای آن می‌شود (Fatemi and Jafari, 2011). تعاونی‌های کشاورزی به طور عمده با در نظر گرفتن نیازهای مشترک، اصل برابری و خود یاری برای کشاورزان از طریق همکاری برای غلبه بر مشکلات توسط عملیات پیشرو کشاورزی، کاهش هزینه‌های تولید، بهبود بهره‌وری تولید و افزایش رقابت پذیری هدف اصلی خود می‌داند (Wang et al., 2012). بررسی عملکرد تعاونی‌های کشاورزی در سال‌های اخیر به طور فزاینده‌ای اهمیت یافته، با توجه به نقش مهمی که آن‌ها در بخش تولید مواد غذایی جامعه دارند (Guzman et al., 2009). تعاونی‌های موجود به دلایلی نظیر کمبود اعتبارات، بنیه مالی ضعیف و سرمایه ناکافی و نبود آموزش‌های لازم برای کار جمعی، عدم کارایی تعاونی‌ها در حذف واسطه‌ها و دلالتان، ضعف مدیریتی و دل سردی اعضا از عملکرد تعاونی، نبود پرسنل کافی و متخصص، کیفیت پایین ماشین‌آلات و اطلاع‌رسانی ضعیف در رسیدن به اهداف مورد نظر تاکنون روند چندان موفقیت‌آمیزی نداشته‌اند. که با توجه مشکلات متعدد تعاونی‌ها لزوم برنامه‌ریزی جامع برای حل این مشکلات احساس می‌شود (سازمان تعاون و رفاه اجتماعی شهرستان کاشمر، ۱۳۹۱). این مشکلات کاهش عملکرد تعاونی‌ها و در نتیجه افت کارایی آن‌ها را به دنبال دارد. نقش مدیریت در تعاونی‌ها یک عامل اثرگذار در بحث کارایی و عملکرد آن می‌باشد. با توجه مطالب فوق جهت برآورد عملکرد تعاونی‌ها برای مقایسه توانمندی‌های مدیریتی هر یک از تعاونی‌ها بحث بررسی کارایی تعاونی‌های کشاورزی در شهرستان‌های خلیل‌آباد، کاشمر و بردسکن از توابع استان خراسان رضوی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۳-۱- اهمیت موضوع

بخش کشاورزی استان خراسان رضوی به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین تولیدکنندگان محصولات کشاورزی از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های وسیع در تولید محصولات زراعی و باغی دارا

می‌باشند و از جایگاه ویژه‌ای در اقتصاد ملی برخوردار بوده و نقش مهمی در تأمین نیازهای حیاتی جامعه، امنیت غذایی، تأمین مواد اولیه مورد نیاز صنایع و ایجاد اشتغال دارد. بخش کشاورزی استان در اغلب محصولات مهم رتبه‌های اول تا سوم کشور را دارا می‌باشد (جهاد کشاورزی استان، ۱۳۹۰). شهرستان‌های خلیل‌آباد، بردسکن و کاشمر با ۸۵۰۰ هکتار اراضی باغی رتبه دوم تولیدات باغبانی در سطح استان را دارا می‌باشند. حدود ۵۸ درصد باغات منطقه را انگور به خود اختصاص می‌دهد. علاوه بر این، منطقه مورد مطالعه از نظر کشمش تولیدی از لحاظ کیفی رتبه اول و از لحاظ کمی بعد از قزوین و ملایر دارای رتبه سوم در سطح کشور می‌باشد. حدود ۵۴ درصد کشاورزان منطقه که در مجموع جمعیتی بالغ بر ۲۲۰۰۰ نفر را تشکیل می‌دهند در قالب ۲۰۳ تعاونی کشاورزی فعالیت می‌نمایند (جهاد کشاورزی شهرستان کاشمر، ۱۳۹۱). این تعاونی‌ها در زمینه‌های مختلف همچون بخش تولید محصولات کشاورزی (دامی، باغی و زراعی)، توزیع نهاده‌ها، بازاریابی و فرآوری محصولات مشغول به فعالیت هستند. که اهداف اصلی این تعاونی‌ها رساندن تولیدات کشاورزان به بازار فروش بدون واسطه و کاهش هزینه بازاریابی می‌باشد. با توجه اهمیت بحث ارزیابی عملکرد تعاونی‌های تولید کشاورزی در رابطه با تحول ساختاری بر کسی پوشیده نیست. به طوری که تعاونی‌های که فاقد نظام کارآمد ارزیابی عملکرد باشند اساساً به عنوان واحد بیمار و غیرکارا تلقی می‌شوند. چرا که بدون نظام دقیق ارزیابی، امکان شناسایی نقاط ضعف و قوت و فرایند کنترل و به تبع آن بهبود عملکرد امکان‌پذیر نمی‌باشد و با توجه به ضرورت برنامه‌ریزی برای توسعه کشاورزی و در نتیجه تأمین رفاه اجتماعی برای مردم این منطقه تحقیق حاضر با اهداف تعیین کارایی و بررسی عوامل موثر بر کارایی تعاونی‌های مورد نظر پی‌ریزی شده است.

با توجه به مطالب ذکر شده سؤالات اصلی در این مطالعه عبارتند از:

۱- آیا تعاونی‌های کشاورزی در منطقه مورد نظر کارآ فنی می‌باشند؟

۲- چه عواملی بر کارایی فنی تعاونی‌های کشاورزی منطقه موثر بوده و میزان تأثیر آن‌ها چگونه است؟

۳- چگونه می‌توان کارایی تعاونی‌های کشاورزی در منطقه مورد مطالعه را افزایش داد؟

۴-۱- اهداف

۱- تعیین کارایی فنی تعاونی‌های مورد مطالعه.

۴-۱-۱- اهداف فرعی

۱- بررسی عوامل موثر بر کارایی تعاونی‌های مورد نظر؛

۲- ارائه راهکارهای لازم برای بهبود فعالیت‌های تعاونی‌های مورد مطالعه.

۵-۱- فرضیات

با توجه به مسئله تحقیق تفکر اساسی در این تحقیق بر فرضیه زیر استوار است:

۱- تعاونی‌های کشاورزی در منطقه مورد نظر کارآ می‌باشند.

۲- میزان سرمایه‌گذاری، سن، تعداد اعضای تعاونی، نوع فعالیت و سابقه مدیر عامل بر روی کارایی تعاونی‌های کشاورزی تأثیر مستقیم دارد.

۶-۱- ساختار پایان نامه

در این فصل به معرفی مقدمه‌ای از اهمیت تعاونی‌های کشاورزی در اقتصاد کشور با توجه به ماهیت خاص آن در قانون اساسی پرداخته شد. مروری بر مطالعات انجام شده در کارایی تعاونی‌های کشاورزی و عوامل مؤثر بر آن در فصل دوم آورده شده است. در فصل سوم، مواد و

روش‌ها، فصل چهارم نتایج و بحث، فصل پنجم نتیجه‌گیری و پیشنهادات حاصل و در انتها منابع استفاده شده در تحقیق ذکر شده است.

فصل دوم

بررسی منابع

۱-۲- مقدمه

مطالعات فائو^۱ نشان می‌دهد بین روستاییان و تشکیل تعاونی‌های تولید روستایی در توزیع قدرت و ثروت بین روستاییان ارتباط معناداری وجود دارد (حیدری ساریان، ۱۳۸۵). تعاونی‌های کشاورزی متشکل از کشاورزان که در یک زمینه‌ی مشترک به فعالیت می‌پردازند. یکی از مهم‌ترین اهداف این تعاونی‌ها، فراهم کردن بیشترین سود اقتصادی برای کاربران خود در فرایند تولید محصولات کشاورزی و فروش آن می‌باشد. تعاونی‌ها در جهت ترویج و توسعه کشاورزی، رفاه روستایی و بهبود زندگی کشاورزان عمل می‌کنند. با توجه به وضعیت حاضر تعاونی‌های کشاورزی با مشکلات گسترده‌ای مانند: کمبود بودجه، وجود ضعف مدیریتی، مقیاس سازمانی، عدم آگاهی به قوانین و مقررات تعاونی و اطلاعات ناکافی در مورد آن مواجه هستند. بنابراین در این راستا، برخی محققین تحقیقات خود را در رابطه به بحث کارایی تعاونی‌های کشاورزی و بهبود سیستم مدیریت تعاونی‌ها و بررسی عوامل موثر بر کارایی تعاونی‌ها انجام دادند (Wang et al., 2012). در این فصل به تاریخچه تعاون در جهان، ایران و خراسان پرداخته و سپس به معرفی ویژگی‌های تعاونی‌ها و خصوصیات آن‌ها اشاره و ادامه به مطالعات انجام گرفته در زمینه کارایی تعاونی‌ها در خارج و داخل پرداخته می‌شود.

۲-۲- تاریخچه تعاون در جهان

اولین اثر وجود تعاون در جهان سازمان‌های پیشه‌وران و کارگران صنایع دستی مصر است که در حدود ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد وجود داشته است. در چین قدیم تعاونی‌های اعتبار وجود داشته است که از ۲۰۰ سال قبل از میلاد آثاری از آن‌ها بدست آمده است. در این سازمان‌های تعاونی

¹ Food and Agriculture Organization (FAO)

اعضاء سهام مساوی، حق مساوی و سود مساوی داشتند. در روم قدیم سابقه تعاونی‌های پیشه‌وران به ۴۵۰ سال قبل از میلاد می‌رسد و هر صنف سازمان تعاونی خاص خود داشته است. در دوران رنسانس (قرون ۱۵ تا ۱۸) همه امور فرهنگی، هنری و علمی اروپا رو به تحول داشت، و انقلاب صنعتی دگرگونی و تحولات شگرفی در زندگی اجتماعی-اقتصادی جوامع صنعتی به وجود آورد. انقلاب صنعتی از یک طرف رشد سریع صنایع، توسعه بازرگانی، گسترش شهرنشینی، تولید انبوه، پیشرفت تکنولوژی و در نتیجه تشکیل سازمان‌های بزرگ و پیچیده صنعتی و تجاری را در پی داشت و از طرف دیگر نابسامانی‌ها و مسائل و مشکلات عظیم اقتصادی-اجتماعی را به ارمغان آورد. در سال ۱۹۹۳ در ایالات متحده ۳۳ درصد محصولات کشاورزی در اختیار تعاونی‌ها بود و بیش از نیمی از خطوط برق روستاهایی توسط تعاونی‌های برق روستایی تأمین می‌گردد که برق مورد نیاز بیش از ۲۵ میلیون نفر در ۴۶۰ ایالت را شامل می‌شد و همچنین در دیگر کشورهای مانند فیلیپین، کره، چک، تعدادی از کشورهای آفریقایی که تعاونی‌ها در بین بزرگ‌ترین کارفرمایان و تنها بعد از دولت، در رده دوم قرار داشته‌اند. در بورکینافاسو، تعاونی‌های کشاورزی بزرگ‌ترین تولیدکنندگان میوه و سبزیجات در بازار داخلی هستند و در ساحل عاج ۷۷ درصد تولید پنبه به تعاونی‌ها اختصاص دارد. در اروگوئه تعاونی‌ها ۹۰ درصد شیر مورد نیاز داخل را تولید و ۷۰ درصد گندم مازاد را صادر می‌کنند (کرمی، ۱۳۸۴).

۱-۳-۲- تاریخچه تعاون در ایران و خراسان

آغاز فعالیت تعاونی‌ها در ایران را می‌توان سال ۱۳۱۴ دانست. در این سال دولت به تشکیل نخستین شرکت تعاونی روستایی در منطقه دارآباد گرمسار اقدام کرد. بعدها تعاونی‌ها در ایران شکل گرفت شامل تعاونی مصرف، مسکن، تولیدی، اعتبار، صنعتی، بیمه، آموزش و پرورش و غیره هستند که بخش مهمی از جمعیت کشور را در شهر و روستا در بر می‌گیرند. مهم‌ترین زمینه‌های

فعالیت این تعاونی‌ها صنایع دستی، خدمات، آموزشی، تحقیقاتی، تولید فیلم و ورزشی و انواع فعالیت‌های تولیدی، فرش، نساجی، پوشاک و بافندگی است. از آغاز تشکیل تعاونی‌ها در ایران تا سال ۱۳۲۰ جمعاً سه شرکت تعاونی روستایی با عضویت ۱۰۵۰ کشاورز به وجود آمده است. پس از تقسیم اراضی در ایران به منظور یکپارچه کردن اراضی انجام گرفت، تشکیل واحدهای تحت عنوان تعاونی‌های تولید بود که قانون آن را سال ۱۳۴۹ به تصویب رسید. دولت به منظور بالا بردن میزان عملکرد در واحد سطح و کشت یکپارچه با حفظ مالکیت فردی زارعین و پیشبرد برنامه‌های زراعی و استفاده صحیح‌تر از منابع آب و خاک و افزایش درآمد زارعین، تعاونی‌های تولید روستایی را ایجاد کرد. تعداد تعاونی‌های تولید روستائی تا بهمن سال ۱۳۵۷ شامل ۳۹ شرکت مشتمل بر ۲۵۸ قریه و مزرعه با ۱۱۲۰۰ نفر صاحبان اراضی و مساحت کل محصور ۹۹۵۴۶ هکتار می‌باشد (سازمان تعاون، ۱۳۹۱). در اصل ۴۴ قانون اساسی به روشنی تصریح شده است که نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی صحیح و منظم استوار است. در همین اصل، محدود شدن فعالیت‌های بخش دولتی در چارچوب معین و همچنین مکمل فعالیت‌های دولتی و تعاونی قرار گرفتن بخش خصوصی، وسعت قلمرو بخش تعاونی را به خوبی نشان می‌دهد. شروط تعیین شده برای حمایت قانون از مالکیت بخش‌های سه گانه به شرح زیر خود از نقاط قوت بخش تعاونی و به منزله تأکیدی بر ضرورت گسترش آن به شمار می‌رود. سهم تعاونی‌ها در اقتصاد کلان را می‌توان بر حسب سهام بازارهایی که به خود اختصاص داده‌اند، به وضوح مشاهده کرد. بررسی وضعیت تعاونی‌های ثبت شده در دهه‌های مختلف از بدو تاسیس تا سال ۱۳۹۰ نشان می‌دهد که بیشترین نرخ رشد تعاونی‌ها معادل ۱۶۲۱ درصد بوده که مربوط به دهه ۵۰ با تشکیل ۶۴۳۸ تعاونی می‌باشد و کمترین نرخ رشد سالیانه مربوط به دهه ۷۰ با نرخ رشد ۲۰۶ درصد می‌باشد. البته در سال ۱۳۸۶ تعداد تعاونی‌های ثبت شده معادل ۲۳۴۵۶ تعاونی گزارش شده است که بیشترین تعداد تعاونی‌های تشکیل شده در این دوره مورد